

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Stadier paa Livets Vei

Citation: Kierkegaard, Søren: "Stadier paa Livets Vei", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 6*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1999 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-slv-txt-shoot-idde24e5f9-2db6-4f48-a7f9-ba38eed970aa.pdf> (tilgået 17. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 6

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

§ 4

Angeren dialektisk forhindret i at constituere sig; det sidste Confinium mellem det Æsthetiske og det Religieuse liggende i det Psychologiske

Angeren kan Poesien ikke bruge; saasart den er sat, er Scenen indvortes. Systemet kan naturligviis heller ikke bruge den; thi det skal jo være færdigt jo før jo hellere, og først naar det er færdigt, er det angerløst, og for at blive færdigt seer det at blive Angeren løs. Den systematiske Abbreviatur af de pathologiske Livs-Momenter er, saasart den vil have anden end metaphysisk Betydning, en reen Latterlighed. Systemet er derfor alene Metaphysik, og saaledes er det i sin Orden, men det er ikke et System, der omfatter Tilværelsen, thi saa maatte det Ethiske være med, og at abbreviere det Ethiske er at gjøre Nar ad det.

Paa den systematiske »Rutschbane«, som Experimentets quidam siger, gaaer det saaledes: § 17 Angeren, § 18 Forsoningen, § Systemet færdigt, slutteligen nogle Vink for Bogbinderen med Hensyn til Indbindingen. I Velskbind er det nemlig Metaphysiken, i Kalveskindsbind Systemet. Man bliver altsaa ikke staaende ved Angeren. Det skal man ikke kunne sige, en § er da ingen Evighed, ikke engang for Den, der har yderst hastende Forretninger. Jeg derimod agter at blive et lille Øieblik staaende ved Angeren, en Experimenterende har bedre Tid.

Det Dæmoniske ved Experimentets quidam er egentligen dette, at han ikke kan tage sig selv tilbage i Anger, at han paa den yderste Spidse bliver hængende i et dialektisk Forhold til Virkeligheden. (cfr. ovenfor.) Juno sendte som bekjendt en Bremse, der forfulgte Latone, saa hun ikke kunde komme til at føde: saaledes er Pigens Virkelighed en Bremse, et Maaskee, der driller ham, en Virkelighedens Nemesis, en Tilværelsens Misundelse, der ikke vil lade ham slippe ud og derved absolut ind i det Religieuse.

Naar Angeren mindre systematisk : mere dygtigt udvikles, har man dog i Almindelighed især Øiet aabnet for at faae Forsoningen frem. Dette kan være meget godt, men Existents-Vanskeligheder ligge ogsaa paa et andet Sted. Naar Angeren er sat, saa maa Skylden være given som klar og constateret. Men Vanskeligheden fremkommer netop, naar dette bliver dialektisk. Derfor sagde jeg før, at hvis Experimentets quidam havde haft en actual Synd, saa vilde han langt lettere være at klare ud deraf, thi saa var man undgaaet det Dialektiske.

Om Sligt nu kun sjældent forekommer i Virkeligheden, eller slet ikke, gjør Experimentet hverken fra eller til. Dog turde det være muligt, at det Dialektiske forekommer allerhyppigst, men bliver til slet ingen Ting; thi det reent Normale forekommer maaskee ene og alene i Haandbøger og i Foredrag af Mænd, som aldeles ikke eksistere i sig selv eller veed at belure Livet og Andre.

Experimentet har gjort den Existerende Stillingen saa dialektisk som muligt. Han kan faae et Mord paa sin Samvittighed, det Hele kan være Vind, han har det, idet Pigen lægger det paa ham, og naar det saa var lidt Galimathias, saa har han intet Mord. Hvad skal bestemme dette? Det skal Virkeligheden. Men Virkeligheden bruger lidt Tid, og naar jeg eksperimenterer, holder jeg ikke af §-Hastværk. Hvorledes eksisterer han altsaa i den Tid? Det er for Angeren til at fortvivle over. Med mig er det en anden Sag, thi jeg sidder oprømt ved mine Beregninger og seer paa eengang det Comiske og det Tragiske. Den tragiske Pige, der dør, og den comiske Synder, der bliver Morder, den tragiske Synder, der lider, og den comiske Pige, der lever. Et Ord er et Ord og en Mand er en Mand, dette gjelder kun for Mænd, som derfor bør være forsigtige med Talen om Døden. Vel er det nemlig sandt, hvad en Afdød har sagt om Døden: den kjender ingen Stand og ingen Aldere, men deraf følger Intet forud.

En dialektisk Læser vil strax være opmærksom paa, at her er en Vanskelighed, som Experimentets quidam ikke agter paa eller ikke tilstrækkeligt. Ved et Bedrag vil han fraliste Pigen ethvert Indtryk, hun kan have af ham. Dette Bedrag realiserer han, men nu glemmer han at calculere det. Han har Kraft til at trodse Virkelighedens Forfærdelser, men ligeoverfor sig selv har han ikke Styrke til at fastholde det. Han er høiere end Virkeligheden, det viser han i Bedraget, idet han ikke flyer noget Argument, men holder det ud. Paa Grund af Bedraget maa imidlertid Argumentet blive anderledes end det ellers vilde blive. I det Øieblik, Bedraget realiseres med Sikkerhed, vildleder han jo Pigen, hidser hende til at yttre sig usympathetisk; hun aner Intet om, at han selv lider, hun maa antage, at han blot er betænkt paa, at see Ende paa Forholdet og saa triumphere. Der er saaledes Intet, som kan holde hendes Yttringer tilbage. Forsaavidt er han selv Skyld i, at Forfærdelsen bliver som den bliver. Kun maa erindres, at han har gjort Forsøg paa en mildere Maade, førend han griber til Bedraget. Men det at han selv ved Bedraget bidrager til at gjøre sig Alt forfærdeligere, at han altsaa ikke *bedrager* sig en Fordeel til, men et Nederlag, er mig meget vigtigt i Experimentet. I

udvortes Forstand har han seiret, den Magt, med hvilken Virkeligheden byder ham Spidsen, formaaer Intet mod ham – men saa et halvt Aar derefter begynder han igjen i sig selv, saaret af hiin Begivenhed, og nu maa han give tabt. Dette belyser netop det Religieuse. Den Religiositet, der faaes ligefrem af Virkeligheden, er tvivlsom Religiositet, det kan godt være æsthetiske Kategorier, der bruges, og Leveviisdom, der erhverves; men naar Virkeligheden ikke har formaaet at knuse, og da Individet falder for sig selv, saa er det Religieuse tydeligere.

Jeg seer nu her i Det, han selv ikke noksom paaagter, atter Eenheden af det Comiske og det Tragiske, det Comiske er nemlig ikke at han er en Storpraler, thi saa maatte det være Virkeligheden, der gjorde Kaal paa ham, men at han bestaaer i Virkelighedens Krise og saa falder for sig selv. Det er en Opgave for det Æsthetiske, at lade Een, der indbilder sig at være Noget, blive i Virkeligheden aabenbar i sin Intethed, men har det Æsthetiske først indrømmet ham, at han i Virkeligheden er stor, saa har det Æsthetiske ingen høiere Magt over ham og maa erkjende ham for Helt, men da siger det Religieuse: ja pyt, lad os see lidt nærmere efter, hvorledes han har det i sig selv. Mig beskæftiger dette reent græsk. Jeg tænker mig de salige Guder skabende et saadant Menneske for at have den dialektiske Glædes Nydelse deraf. De give ham Kræfter i Forhold til Virkeligheden, saa han seirer i denne, men da en Inderlighed, i hvilken han selv løber vild. Han formaaer virkelig det Store, men saa snart han har udført det, reduplicerer Begivenheden sig i ham selv og han falder om. Og jeg tænker mig Guderne sigende til hinanden: »vi skulle dog have Noget for os selv, og dette er end ikke for Gudinderne, som ikke fatte det, og hvis de fattede det, ikke ville være uden Medlidenhed, det er ikke til at lee ad som ad en Digers Opfindelser, hvilke vi bæere med vor Latters Løn, og ikke til at græde over, hvortil vi ogsaa ere villige, naar det fortjenes, men dette er Ligevægtens dialektiske Nydelse i Festlighed. Han kan ikke klage paa os, thi vi have jo gjort ham stor, og egentligen er det kun os Guder, der i samme Øieblik see hans Intethed«.

Experimentets quidam seer det ikke saaledes, thi i sin Lidenskab holder han Guden fast i Troen og seer i sin egen Tilintetgjørelse ikke som jeg den negative Eenhed af det Comiske og det Tragiske og intet Mere, men seer sin egen Opreisning, han seer sig selv falde ikke for Virkelighedens men for Guds Haand, og derfor opreist. Religieust talt maatte jeg udtrykke mig anderledes, om jeg her end taler i en fremmed Tunge: Forsynet, som uendeligt bekymrer sig om Enhver, udstyrer en Individualitet, som det giver ualmindelige Kræfter i Forhold til Virkeligheden; men, siger Forsynet, at han ikke skal afstedkomme for megen Skade, saa binder jeg denne Kraft i Tungsind og skjuler den derved for ham selv. Hvad han formaaer, skal han aldrig faae at vide, men jeg vil bruge ham; han skal ikke ydmyges af nogen Virkelighed, forsaavidt er han mere forkjelet end andre Mennesker, men i sig selv skal han fornemme Tilintetgjørelsen som andre Mennesker ikke fornemme den. Først der skal han forstaae mig og alene der, men da ogsaa være sikker paa, at det er mig, han forstaaer. Experimenterende kan jeg vel forstaae dette, men ellers ikke, thi jeg er ikke beroliget i Lidenskab, men i Lidenskabsløshed.

Angeren er altsaa bleven ham dialektisk og bliver ham det, fordi han maa vente paa Virkelighedens Oplysning om, hvad han egentlig har forskyldt. Den dialektiske Læser vil naturligviis kunne danne mange Exempler paa saadan dialektisk Anger. Jeg vil blot henkaste eet. David har besluttet, at Urias skal ryddes af Veien paa den underfundige Maade, at Bathzeba kan blive hans. Jeg antager, at han har sendt Bud med hemmelig Ordre til Feldtherren, jeg antager, at et saadant Bud bruger 3 Dages Reise for at naae Leiren. Den historiske Virkelighed gjør her Intet. Hvad skeer? Idet David samme Nat som Budet afgik, vil søge Søvnens Hvile, finder han den ikke, men Forfærdelsen vaagen, der griber ham, og han synker i Angeren – i næste § kommer jo Forsoningen. Nei holdt! I samme Øieblik indseer David, at det dog maaskee var muligt at forhindre Mordet. Iilbud udsendes, og David bliver tilbage. Jeg antager, at der er 5 Dage igjen. 5 Dage, hvormeget er det? Det er jo ikke et Comma i en §, det er i det Høieste en Partikel: imidlertid, som blot begynder et Punktum; men 5 Dage kunne godt gjøre en Mand graahaaret. Der er jo dog en stor Forskjel mellem at have villet være Morder og at være det. Nu er David i den dialektiske Svæven, og den Experimenterende, der psykologisk vil skildre hans Tilstand, kan bruge mange mange §§. – Imidlertid indseer Enhver let, at dette alligevel er et langt lettere Tilfælde end mit Experiment. Han har dog villet gjøre sig skyldig i et Mord, men Experimentets quidam vil netop frelse, reent sympathetisk begejstret vover han det Yderste, og see! han faaer et Mord paa sin Samvittighed, eller rettere han kommer ind i den dialektiske Vaande. Denne er ogsaa her mere dialektisk end i Davids Situation, fordi det Comiske slet ikke kan komme frem hos David. For David kunde det blive en Formildelse, om det lykkedes ham at forhindre Urias's virkelige Død, men en Spøg bliver det aldrig. Experimentets quidam derimod kan næsten blive latterlig, hvis han ikke parerer ved Hjælp af Ideen.

Angerens dialektiske Form er her denne: han kan ikke komme til at angre, fordi det er ligesom endnu uafgjort, hvad det er, han skal angre; og han kan ikke finde Hvile i Angeren, fordi det er ligesom han bestandig skulde til at handle, gjøre Alt om, hvis det var muligt. – At han giver efter derfor er det Dæmoniske; han skal blot agte paa Muligheden og tage Angeren reent ud af denne. Forsaavidt han holdes in suspenso af den første Grund (at det endnu ikke er afgjort, hvad han skal angre) er han ironisk, forsaavidt det er den anden Grund (at han bestandigt skal handle) er han reent sympathetisk. – Endnu et tredie Moment er der i hans angrende Situation. I Systemet angreer man eengang for alle i § 17, og gaaer saa over til § 18. Men skal for den Existerende Helbredelsen indtræde, saa maa det Øieblik komme, at man slipper Angerens Gjerning. Dette har en skuffende Lighed i et enkelt Øieblik med Glemsel. Men at glemme Skylden

er en ny Synd. Her er Vanskeligheden. At holde Skylden fast er Angerens Lidenskab, og stolt og begejstret foragter den Glemselens Præk om Lindring, og bekymret mistænker den sig selv; og Experimentets quidam mener endogsaa at hædre Pigen derved, en forførrersk Tanke, netop fordi den er smuk; at slippe den, at fjerne den, saa man ikke hvert Øieblik har den lige nær, er nødvendigt for Helbredelsen. En saadan indvortes virkelig dialektisk Træden Vande bemærkes ikke, naar Alt gaaer saa roligt af, som at § 18 følger oven paa eller efter § 17.

Tillæg

Et Sideblik til Shakspeares Hamlet

Börne har skrevet en lille Anmeldelse af Hamlet. Det er kun en sidste Yttring af ham, som jeg ikke engang kan vide, om han selv tillægger saa megen Værdi, det er kun en Yttring, der beskæftiger mig. Overhovedet er Börne, Heine, Feuerbach og saadanne Forfattere Individualiteter, der have stor Interesse for en Experimenterende. De vide som oftest meget god Beskeed om det Religieuse : de vide med Bestemthed, at de ikke ville have med det at gjøre. Dette er et stort Fortrin fremfor Systematikerne, der uden at vide, hvor det Religieuse egentligen ligger, snart underdanigt, snart hoffærdigt, men altid uheldigt ville tage sig af dets Forklaring. En uheldig, en jaloux Elsker kan vide lige saa god Beskeed om det Erotiske som den lykkelige, og saaledes veed ogsaa en Forarget paa sin Viis lige saa god Beskeed som en Troende om det Religieuse. Da nu vor Tid kun sjældent opviser en i stor Forstand Troende, saa maa man altid være glad ved, at der er nogle ret flinke Foragede. Er man saa heldig, hvor man ønsker noget ret bestemt oplyst, at en i det 17de Aarhundredes Forstand strængt Troende og en i det 19de Aarhundrede Forarget begge sige det Samme, saaledes nemlig at den Ene siger: det er saadan og saadan, det veed jeg godt, derfor vil jeg det ikke, den Anden: saadan og saadan er det, derfor troer jeg det, og dette saadan og saadan stemmer aldeles: saa kan man trøstigt slutte en lagttagelse af. Saadanne to overensstemmende Vidner give en Tilforladelighed, som Jurister ikke kjende.

Börne siger om Hamlet: »Det er et christeligt Drama.« Dette er i mine Tanker en særdeles god Bemærkning. Jeg substituerer blot det Ord: et religieust Drama, og vil da sige, at Feilen er, ikke at det er det, men at det ikke er blevet det, eller rettere at det slet ikke burde være Drama. Naar Shakspeare ikke vil give Hamlet religieuse Forudsætninger, der sammensværge sig mod ham i religieuse Tvivl (hvorved Dramaet ophører), saa er Hamlet væsentligen en Ubesluttet, og det Æsthetiske fordrer en comisk Opfattelse. Hans store Plan at være Hævneren, hvem Hævnen hører til siger Hamlet, har han undfanget; dersom man nu ikke i samme Øieblik seer ham religieust segne under denne Plan (hvorved Scenen bliver indadvendt og hans upoetiske Betæneligheder blive en i psykologisk Henseende mærkelig Form af dialektisk Anger, idet Angeren ligesom kommer for tidligt), saa fordrer man rask Handling, thi da har han ene og alene med det Udvortes at gjøre, hvor Digteren ingen Vanskeligheder lægger ham. Staaer Planen fast, saa er Hamlet en Nølepeer, der ikke veed at handle, staaer Planen ikke fast, er han en Art Selvplager, der plager sig selv for og med at ville være noget Stort, ingen af Delene beskæftiger tragisk. Rötcher har ganske rigtigt gjort ham til en Reflexionssyg. Rötchers Udvikling er ypperlig, og har tillige en anden Interesse for Den, som ønsker at see, hvorledes Systematikere nødsages til at bruge Existents-Kategorier.

Holdes Hamlet i reent æsthetiske Kategorier, saa er det dette, man vil see, at han har dæmonisk Kraft til at udføre en saadan Beslutning. Hans Betæneligheder interessere slet ikke; hans Procrastinieren og Forhalen, hans Udsætten og selvbedrageriske Nydelse i det fornyede Forsæt paa samme Tid, som der ingen Hindring udenfra er, nedsætter ham kun, saa han ikke bliver æsthetisk Helt, og saa bliver han jo slet Intet. Lægges han religieust an, interessere Betænelighederne meget, fordi disse sikkre, at han er en religieus Helt. Stundom har man et aldeles udvortes Begreb om en religieus Helt. I Katholicismen f. Ex., især i Middelalderen, har der maaskee levet Mangen, der var begejstret for Kirken ligesom en Romer for sit Fødeland, blev tragisk Helt for Kirkens Skyld, lige som Romeren for sit Fødeland, og nu blev anset for religieus Helt : paa reent æsthetiske Kategorier gik igjennem til det religieuse Tentamen. Nei, det Religieuse er i det Indvortes, og derfor have Betænelighederne her sin væsentlige Betydning.

Skulde Hamlet opfattes religieust, da maatte man enten lade ham have fattet Planen, og nu de religieuse Tvivl tage den fra ham, eller hvad der i mine Tanker bedre belyser det Religieuse (thi i det første Tilfælde kunde der jo ogsaa muligen blande sig Tvivl, der angik, om han i Virkeligheden formaaede at udføre sin Plan) give ham dæmonisk Kraft til resolut og gevaltig at udføre sin Plan, og saa lade ham synke sammen i sig selv og i det Religieuse, indtil han der fandt Fred. Et Drama kan der naturligviis aldrig blive af det, en Digter kan ikke bruge denne Opgave, der skulde begynde med det Sidste og lade det Første skinne frem der igjennem.

Man kan paa et enkelt Punkt have en Tvivl, en anden Mening og dog være enig med sig selv i een Mening

om, hvad der har været 1 og 2 og 3 Aarhundreders Mening, at Shakspeare staaer uopnaaet – uagtet de Fremskridt, som Verden skal gjøre; at man altid kan lære af ham og lære mere, jo mere man læser ham.